

LA PRESENCIA DE NOMS DE DONA ALS CARRERS DE TERRASSA

Ferran LOZANO i FERRER

Si els noms dels carrers són un reflex de la història i de la cultura, de la idiosincràsia, en definitiva, d'una població, és natural que en una societat com la nostra, en què la dona ha tingut una rellevància pública més aviat discreta al llarg dels segles, la presència femenina en les plaques que identifiquen els noms dels carrers dels nostres pobles i ciutats sigui també més aviat minsa.

La ciutat de Terrassa forma part d'aquest context social i, en aquest sentit, no constitueix pas un cas a part, i fins fa ben poc temps, tret d'alguna excepció comptada, els únics noms de dona inclosos en el nomenclàtor eren els de santes i mares de Déu.

D'ençà de la segona meitat dels anys 90, però, la Comissió del Nomenclàtor, atesa aquesta baixa presència de noms de dona, i a fi d'equilibrar-la, va incorporar en els criteris d'actuació una clàusula en què es manifestava la voluntat de potenciar la incorporació de personatges femenins que haguessin contribuït, des de la perspectiva local o universal, a la causa del progrés de Terrassa, del país o de la humanitat, en els àmbits social, cultural, polític i, consegüentment, a l'aportació de tot allò que forma part de la vida col·lectiva, de la memòria històrica i dels senyals d'identitat de la ciutat.

Es pot considerar que el foc en aquesta línia es va obrir amb la dedicació d'una plaça a homenatjar la *Dona Treballadora*, centrada pel monument de l'escultor Andreu Alfaro que porta aquest nom. D'aleshores ençà ha estat notable la incorporació femenina als noms dels carrers de la ciutat. Podem fer un repàs de quins són aquests noms, però abans valdria la pena situar el context on ens movem.

Terrassa, que és una de les dues cocapitals del Vallès Occidental, té una població de 175.649 habitants (2001), ha tingut un creixement del 7% en els darrers sis anys, i compta amb una xarxa viària de 1.130 vies públiques, amb una longitud total de 371 km.

El terme actual de Terrassa comprèn també el nucli de l'antiga ciutat iberica i romana d'Ègara, important seu episcopal fins a la seva desaparició, arran de l'ocupació sarraïna. Encara que les referències al castell de Terrassa són molt anteriors, la primera documentació de Terrassa com a vila data de 1193. D'aquesta vila sabem que estava organitzada a redós del castell, encerclada per muralles i amb una trama viària elemental formada per la plaça Major i tres carrers principals, paral·lels, enllaçats entre si per altres cinc de secundaris.

El creixement de la població no va ser gaire ràpid: l'any 1800 a la població hi havia només 25 carrers. A partir de la industrialització, però, té lloc el primer gran desenvolupament urbà i la ciutat estricta —sense l'antic poble de Sant Pere, aleshores municipi independent— passa a tenir 114 carrers un segle més tard, segons ens explica el cronista de la ciutat Baltasar Ragon en el seu llibre *Els carrers de Terrassa l'any 1900*.

Durant aquest període apareix el primer nom femení al Nomenclàtor: el carrer d'Amàlia, dedicat a la tercera esposa de Ferran VII, el 2 de desembre de 1848. El següent és el carrer de

la Princesa -que en realitat ja era reina (Isabel II)-, aprovat per l'Ajuntament el 3 de juny de 1852. I era tant el fervor monàrquic d'aquells moments que, al novembre del mateix any, tornen a dedicar una altre carrer a la mateixa princesa. Tots tres, però, sembla que tenien la mateixa data de caducitat: la Junta Revolucionària els elimina amb un cop de ploma -i amb un cop d'efecte- el dia 11 de novembre de 1868, i són substituïts, juntament amb altres noms de resonàncies borbòniques, pels herois de "la Gloriosa" Serrano, Baldrich i Prim, respectivament, que han perdurat fins als nostres dies.

En aquell temps, l'arribada del ferrocarril, el 1856, propicia la creació d'un eixample entre el centre històric i l'estació. I és precisament en aquest espai on tenim la primera *aparició* de la Verge: el 7 d'agost de 1879 s'aprova el projecte d'urbanització i la proposta de denominació del carrer de la Mare de Déu dels Àngels. I encara que popularment es conegui aquest vial com a *carrer dels Àngels*, no ens posarem ara a divagar sobre el sexe d'aquests sers alats, per no entrar en discussions estèrils, i podrem considerar que aquesta constitueix la primera designació femenina encara vigent als carrers de la ciutat. De fet, quan els promotors van presentar la proposta del nom, ho van fer amb una lloable visió de futur -segurament escarmentats pel ball de noms que seguia el ritme de les polítiques imperants a cada moment-, i proposaven una designació que fos "*imperecedera*", segons consta literalment a les actes municipals. I gairebé l'encerten, perquè només durant un breu període de la Segona República la regina celeste va ser desbancada per Blasco Ibáñez.

A propòsit de verges, mares de Déu i nostres dones, potser valdria la pena explicar que una de les tasques de la Comissió del Nomenclàtor és vetllar per la correcció i adequació lingüística de les designacions viàries, i que en el moment d'emprendre la normalització dels carrers es va trobar amb una profusió de *vírgenes i nuestras señoras* (de *madres de Dios* no n'hi havia cap!) repartides per tot el perímetre urbà, encara que amb una especial densitat d'aquestes advocacions marianes a la barriada de Ca n'Anglada, aportació de l'onada immigratòria dels anys cinquanta i seixanta a la "diversitat cultural", tan valorada actualment, que honorava així les patrones dels seus llocs d'origen. La recerca, doncs, de la genuïnitat va aconsellar la fórmula única de la *Mare de Déu*. Aquesta solució, a més d'enllaçar amb la tradició més "nostrada", presenta l'avantatge de fer prevaler els valors de la maternitat per sobre dels de la virginitat, segurament molt més defensables des d'una òptica actual. El cas és que la solució va tenir una acollida favorable entre la ciutadania. Aquesta mateixa decisió, en canvi, sembla que ha tingut una aplicació força més traumàtica en altres poblacions, com ha passat a Tàrraga recentment...

De fet, el principal escull va sorgir a l'hora de buscar la correspondència catalana a algunes d'aquestes patrones celestials: traduir la *Virgen del Socorro* per la *Mare de Déu del Socors* va ser relativament fàcil. La *Mare de Déu de Lorda* ja va causar un cert desconcert entre els veïns, però on el traductor va acabar els seus recursos lingüístics va ser davant de la *Virgen de las Angustias*... I encara sort que no hi havia la del *Rocio*!

Hi ha també algunes denominacions històriques que podrien associar-se amb noms de dona, com el carrer de Montserrat o el raval del mateix nom. En realitat, però, són al·lusions a la muntanya o, millor dit, als camins que des de la ciutat duïen a la muntanya. També, més modernament, el carrer de Núria es refereix a la vall pirinenca o, a tot estirar, al santuari que el presideix. Fàtima tampoc no és una concessió a les noves immigracions, sinó una referència al centre de pelegrinatge més famós de Portugal...

Paral·lelament a les mares de Déu (n'hi ha setze), van començar a aparèixer les santes (d'aquestes n'hi ha nou, i dues de repetides en carrers i passatges o places), aquestes ja en un àmbit molt més terrenal. Les primeres inquietuds, però, en el reconeixement del paper sociocultural de la dona arriben amb la dedicació d'un carrer a la sociòloga, pedagoga i assagista gallega Concepción Arenal, la primera dona *civil* del Nomenclàtor.

En aquests moments, el patrimoni femení en els carrers de Terrassa compta amb dibuixants, es-

criptores, músiques, pedagogues, polítiques, científiques, personatges populars i fins i tot de ficció.

Finalment, per acabar, exposo la llista actualitzada (gener de 2002) de tots els odònims femenins –o suposadament femenins– del Nomenclàtor oficial de vies públiques de la ciutat:

1. NOMS DE DONA O COL·LECTIUS INEQUÍVOCAMENT FEMENINS:

Adelina Gregoriano	placeta d'	Mestra terrassenca.
Anna Frank	carrer d'	Escriptora víctima de l'holocaust nazi.
Aurora Bertrana	plaça d'	Escriptora.
Blanca de Centelles	carrer de	Noble terrassenca del segle XIV.
Campioness Olímpiques	carrer de les	Equip d'hoquei guanyador de la medalla d'or dels Jocs Olímpics del 1992 a Terrassa.
Caterina Albert	carrer de	Escriptora.
Clara Campoamor	carrer de	Advocada i defensora dels drets de la dona.
Clementina Arderiu	passatge de	Escriptora.
Concepción Arenal	carrer de	Sociòloga i pedagoga.
Dolors Aleu	plaça de	Primera metgessa de l'Estat espanyol.
Dona Treballadora	plaça de la	Genèric.
Dulcinea	carrer de	Personatge de ficció.
Duquessa de la Victòria	carrer de la	Presidenta de la Creu Roja.
Emperadriu Eugènia	carrer de la	Emperadriu dels francesos.
Josefines	plaça de les	Convent de religioses.
Lola Anglada	carrer de	Escriptora.
Margarida Xirgu	carrer de	Actriu.
Maria Montessori	passatge de	Pedagoga.
Maria Verger	carrer de	Bibliotecària i escriptora vinculada a Terrassa.
Marie Curie	passatge de	Científica. Premi Nobel.
Mercè Rodoreda	passatge de	Escriptora.
Montserrat Alavedra	plaça de	Soprano terrassenca.
Núria Ribas	carrer de	Soprano terrassenca.
Paulina Pi de la Serra	plaça de	Escriptora i publicista terrassenca.
Poetessa Caparà	carrer de	Escriptora terrassenca.
Rosa Mora	plaça de	Terrassenca vinculada al moviment associatiu i promotora de la cultura popular.
Rosa Puig	placeta de	Música i compositora terrassenca.
Rosa Sabater	carrer de	Pianista.
Rosa Sensat	carrer de	Pedagoga.
Rosa Turu	carrer de	Primera metgessa llicenciada a la Universitat de Barcelona. Terrassenca.
Rosalía de Castro	Plaça de	Poetessa gallega.

2. MARES DE DÉU

Immaculada	plaça de la	Nom de la parròquia situada en aquesta plaça.
Mare de Déu de la Balma	passatge de la	Mare de Déu venerada a Sorita del Maestrat.
Mare de Déu de la Fuencisla	carrer de la	Patrona de Segòvia.
Mare de Déu de la Llum	carrer de la	Venerada a Conca.
Mare de Déu de las Angustias	carrer de la	Patrona de Conca.
Mare de Déu de les Neus	carrer de la	Advocació mariana.
Mare de Déu de l'Esperança	carrer de la	Advocació mariana.

Mare de Déu de Lorda	carrer de la	Mare de Déu venerada en aquella població dels Pirineus occidentals.
Mare de Déu del Carme	carrer de la	Patrona de la mar.
Mare de Déu del Mar	carrer de la	Patrona d'Almeria.
Mare de Déu del Pilar	carrer de la	Patrona d'Aragó.
Mare de Déu del Roser	carrer de la	Mare de Déu venerada a la parròquia de les Fonts, situada a la plaça.
Mare de Déu del Socors	carrer de la	Patrona de Còrdova.
Mare de Déu dels Àngels	carrer de la	Advocació mariana. El promotor del carrer el va dedicar a la memòria d'una familiar que havia mort molt jove, que es deia Àngels.
Mare de Déu dels Desemparats	carrer de la	Patrona de València.
Maria Auxiliadora	carrer de	Patrona de l'orde dels salesians, instal·lats en aquest carrer.

3. SANTES

Santa Agnès	carrer de	Màrtir romana del segle III.
Santa Cecília	carrer de	Patrona de la música.
Santa Eulàlia	avinguda de	Màrtir barcelonesa dels segles III i IV.
Santa Llúcia	carrer de	Màrtir. Advocada de la vista (segle III).
Santa Magdalena	carrer de	Es refereixen a l'ermita romànica de Santa Magdalena de Puigbarral. La primera santa del Nomenclàtor, cronològicament parlant.
Santa Magdalena	passatge de	
Santa Margarida	carrer de	Prenen el nom de l'ermita romànica de Santa Margarida del Mujal, que també dóna nom a dos polígons industrials.
Santa Margarida	plaça de	
Santa Maria de Mazzarello	carrer de	Cofundadora de les salesianes.
Santa Marta	carrer de	Personatge bíblic.
Santa Teresa	carrer de	Fundadora de les carmelites descalces.

3. DESIGNACIONS APARENTMENT FEMENINES

Aurora	carrer de l'	Per la seva orientació, cap a la sortida del sol.
Camí de la Senyora	carrer del	Camí històric de la muntanya de Sant Llorenç del Munt de recorregut còmode, sense pujades ni baixades.
Escultora	carrer de	Pren el nom d'una font situada en el lloc de la plaça, coneguda com <i>la font de l'Escultora</i> , l'origen del qual es desconeix.
Fàtima	carrer de	Santuari portuguès.
Gualdies	plaça de les	Femení plural de Guerau amb què es coneixen les partides de terra d'una propietat. En certa manera podria assimilar-se a una forma de genitiu del patronímic. El mateix passa amb altres noms geogràfics, com ara la serra de <i>les Martines</i> o Can Cardús de <i>les Orioles</i> , per posar només un parell d'exemples propers.
Montserrat	carrer de	Tots tres formaven part d'antics camins de

Montserrat
Núria
Venus

raval de
carrer de
carrer de

Terrassa a Montserrat. També hi ha una
barriada que pren el nom de la muntanya.

Vall i santuari dels Pirineus.
Es refereix al planeta. Està situat en un
entorn de carrers dedicats a astres i
constel·lacions.

BÚSTIA ONOMÀSTICA

La senyora Ester Martí Accensi del Servei de Català de Tortosa, està cercant els orígens del cognom *Bonmatí* que porten alguns membres de la seva família. Coneix el que en diuen *Els llinatges catalans* i el *Diccionari-català-valencià-balear*. Si algun dels nostres socis, per les seves investigacions, té més informació sobre aquest cognom, us demanem que la feu arribar a

Ester Martí Accensi
Servei de Català de Tortosa
emartia@campus.uoc.es
43500 Tortosa

* * *

Per a Santi Arbós Gabarró

Acollint-nos a la invitació que feu a l'entrada "Bellinar", del vostre article dedicat a la "Toponímia de Llorenç (Urgell)" (BISO, núm. 85, pàg 68) no podem aportar res amb referència a "Bellinar", però ens hem fixat també en "Lo Quadro" (que reapareix a "lo Quadro de l'Hospital") perquè sabem que, en algun lloc (la Mussara, per exemple) quadro procedeix de "còdol". Al terme que s'ha dit "el Quadro Gros" designa (o designava) un bloc de pedra enorme, després d'un cingle. Potser aquesta equivalència no és vàlida a Llorenç; però se la pot tenir present, per si hi fos aplicable, i si mai convé.

R.A.A.